

 AILEDE DİNİ YAŐANTININ ÇOCUĞUN KİŞİLİK GELİŐİMİNE ETKİLERİ1

Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN2

Toplumun en küçük birimi olan ve insan neslinin devamını da sağlayan aile, insanın sosyal, psikolojik ve biyolojik ihtiyaçlarını gideren bir kurumdur. Aile, insana huzur ve mutluluk veren ve insanı günahlardan koruyan bir özelliğe sahiptir. Ailenin Şekli ve aile bireylerinin sayısı farklılık gösterse de genelde aile anne, baba ve varsa çocuklardan oluŐan bir topluluk olarak tanımlanır. Aile içinde çocuğun ayrı bir yeri vardır. ocuk hem ebeveyn için bir mutluluk kaynağı hem de bir sorumluluk vesilesidir.

İsl m'a göre ocuk, Allah'ın insanlardan dilediğine (42/Őura, 49,50) bahŐettiĐi bir ltuf, insan için dünyada imtihan vesilesi, (8/Enfal, 28) dünya hayatının tatlı bir ss (18/Kehf, 46) ve Allah'ın insana bir emanetidir. Kur'an, çocukların birer emanet olduğu gerçeğinden hareketle, onları ateŐin azabından korumayı telkin etmektedir. (66/Tahrim, 6) ocukları ateŐten korumanın yolu ise onlara dinî eğitim vermektir.

Kişilik, "insanın kendisi ve çevresi ile uyumunu sağlayan, onu diğer insanlardan farklı kılan, özel ve tek yapan tipik özellikleridir." denilebilir. Kişilik insanın, bireysel özelliklerinin, davranış eğilimlerinin dinamik bir bütünüdür. Her insanın kendine özgü bir takım özellikleri vardır. İnsan bu özelliklerin bir kısmını doĐuŐtan kalıtımla anne ve babadan alır, bir kısmını ise çevreden öğrenerek kazanır. Çocuğun dünyaya geldiğinde ilk karŐılaŐtıĐı evre ailesidir.

Toplumun Temeli Aile

Aile toplumun temelidir. Ailenin en önemli iŐlevi, insan neslinin devamı için ocuk meydana getirip yetiŐtirmektir. Çocuğun eğitiminde en önemli kurum ailedir. Aile, dinî duyguların uyandırılması, uygulanması ve dinî bilgilerin ve alışkanlıkların kazandırılması yoluyla eğitim görevini yerine getirir. Aile bu görevlerini informal bir ortamda yerine getirir. EĞitimin mek nı her yerdir (okul, aile, toplum), fakat bütün eğitimin temeli ailededir.

ocuk, davranışları kk yaŐlarda öğrenir ve öğrenmeler kolay sklp atılamayacak kadar derin bir Őekilde yerleŐir. Günlük hayatta "huy ve alışkanlık" dediğimiz kişilik özelliklerinin pek çoğunun temeli çocuklukta aile vasıtasıyla atılır. ocuk sadece insanlarla değil, eŐya ile olan iliŐkilerinin esasını da burada öğrenir. Namaz, oruç, sadaka vermek,

1 Bu yazı, "Ailede Din  YaŐantının ocuğun Kişilik GeliŐimine Etkileri", **Fetva Sorularında Aile Konuları**, İstanbul Müftülüğü, İstanbul 2009, ss.45-49'da yayımlanmıŐtır.

2 www.mehmetzekiaydin.com Email: mehmetzekiaydin@gmail.com

cömertlik, cimrilik, temizlik, düzenlilik, dağınıklık, çekingenlik ve sosyallik gibi alışkanlıkların kazanılması hep çocuklukta eğitime bağlıdır.

Eğitimciler, çocukların gelecekte uyumlu ve başarılı olabilmeleri için en sağlıklı eğitim yollarının geliştirilmesi çabası içerisindedirler. Her ne kadar kişilik gelişiminin insanın hayatı boyunca süregeldiğini kabul etsek de kişilik gelişmesi ve yapılanmasında temelin çocukluk döneminde atıldığı gerçeği geçerliliğini korumaktadır.

Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşımaktadır. Okul öncesi dönemde çocuk, sosyal birey olmayı öğrenirken aynı zamanda özdeşim yapacağı bir modele ihtiyaç duyar. Kişilik oluşumu için gerekli olan özdeşim, büyük ihtimalle aile içindeki yakın bir üye ile gerçekleşmektedir. Genellikle özdeşim nesnesi anne baba olmaktadır, fakat ağabey, teyze, hala, dayı ya da amca gibi aile içinden bir erişkin de özdeşim nesnesi olabilir. Bu üyelerin bozuk bir kişilik yapısına sahip olması hâlinde, olumsuz davranış örneğinin çocuğa yansıma ihtimali artmaktadır.

Eğitimin Mekânı Aile

Eğitimin en iyi gerçekleştirileceği yer ailedir. İnsanlar, temel inanç ve değerlerini yeni nesillere aile aracılığı ile aktarır. Birey, ilk dinî ve ahlaki bilgi ve tutumları ailesinden öğrenir. Çocuğun eğitimi her şeyden önce temel ruhî ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Bunlar sevgi, disiplin ve özgürlüktür. Bu üç ihtiyaç, birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır ve birlikte karşılanır. Çocuğun bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimi sevgi dolu sıcak bir ortamda yetişmesine bağlıdır. Böyle bir ortamı sağlayan ilk ve temel topluluk kuşkusuz ailedir. Herkes, ailesinin bedensel özellikleri gibi, düşüncelerini, inançlarını, tutumlarını da taşır. Çünkü bütün bunları çoğu zaman bilinçsizce, ailenin hayatından, uygulamalarından alır.

Allah, Kur'an'da aile ortamını karşılıklı sevgi ve merhamet olarak nitelemiştir. (Rum, 21) Buna göre aile ortamı, karşılıklı sevgi ve merhamet ortamıdır. Aile bireyleri arasındaki ilişkiler sevgiye dayalı olmalıdır. Karşılıklı sevgi ve saygı, aile bireylerini birbirine daha çok yakınlaştıracaktır. Çocuk sevgi ortamında büyümelidir. Çünkü çocuğun göreceği sevgi veya sevgisizlik onun kişiliğine etki edecektir.

Çocuğun anne babadan aldığı iki şey vardır: sevgi ve eğitim. Sevgi; kabullenme, koruma, kollama ve sevecenlik gibi bütün olumlu duyguları içerir. Eğitim ise, öğretilen her şeyi, verilen bilgileri, becerileri, yasakları, kuralları, inançları, değer yargılarını, görgü kurallarını ve insanın sosyalleşmesi için gerekli olan tüm toplumsal değerleri kapsar. Peygamberimizin çocukları sevdiğini, öptüğünü gören bir bedevinin bunu yadırgaması ve çocuklarını hiç öpmediğini itiraf etmesi üzerine Peygamberimizin, “Allah senin kalbinden

merhameti almışsa, ben ne yapabilirim.” (Buhari, Edeb, 18) buyurması konunun önemini gösterir.

Çocuğun Modeli Aile

Eğitimde en temel ve en etkili yöntem, anne babanın iyi bir örnek veya model olmasıdır. Yaşayarak eğitime, bizzat iyi davranış örnekleri sunmak eğitimde tartışmasız kabul edilen bir husustur. Çünkü çocukta öğrenmenin ilk ve basit şekli, çevresinde gördüğü davranışları taklit eder. Bu nedenle çocuğun çevresinde bol miktarda iyi davranış örnekleri meydana getirmeye dikkat edilmelidir. Çocuk her yerde güzel davranışlar görmelidir. Aksi hâlde sözlerle telkin edilmeye çalışılan, davranışlar ile yalanlanmış olur. Çünkü çocuklarda sözlü telkinleri fiil hâline dönüştürmekten çok, gördüklerini taklit etme özelliği hâkimdir.

Çocuklar her şeyi, diğer insanların yaptıklarını izleyerek; söylediklerini dinleyerek; nesne ve olaylara bakarak; televizyon, video, CD, internet, gazete, dergi, kitap vb. okuyarak, seyrederek veya dinleyerek; yani kısaca “gözlem” yoluyla öğrenirler.

Gözlem yoluyla çocuklar şu öğrenmeleri gerçekleştirirler:

1. Modele bakarak yani taklit yoluyla öğrenme,

2. Kendisini bir başkası ile bir veya aynı tutarak onun davranışını benimseme yani özdeşleşme yoluyla öğrenme.

Dinî davranışların öğrenilmesi ile diğer davranışların öğrenilmesi arasında aslında fazla bir fark yoktur. Diğer öğrenmeler için geçerli ilkeler burada da geçerlidir. Fakat dinî davranışların öğrenilmesi bilişsel alandaki öğrenmelere göre biraz daha karmaşıktır. Dinin, inanç, ibadet, ahlak ve muamelele ilgili hükümleri vardır. İslam, inanç temelli olduğu kadar, pratikte de yaşanan amel boyutu olan ilahi mesajlardır. Dinî davranışların öğrenilmesinde, modele bakarak öğrenme ve başkasıyla özdeşleşerek onun davranışlarını benimsemeye dayalı öğrenmeler daha fazladır. Taklit yoluyla öğrenme sadece küçükler için geçerli değildir. Her yaştaki birey için geçerli olabilir.

Eğitimde örnek davranışın ve model olmanın ne kadar önemli ve etkili bir yol olduğu bilinen bir husustur. Kur’an da bu gerçeği zaman zaman ifade eder ve önce kişinin kendisinin iyi davranışları yapmasını, kötü davranışlardan sakınmasını ve daha sonra başkalarına telkinde bulunmasını emreder. (61/Saf, 2) Din eğitiminde ise bu ilke son derece önemlidir.

Yetişme çağında çocuk örnek davranışlara ihtiyaç duyar ve çocuğun önündeki en büyük örnek anne-babadır ve onların örnek davranışları, çocuk için başkalarının davranışlarından daha etkilidir. Bu yüzden çocuk dinî bilginin yanında, pratik dinî davranış şekillerine ihtiyaç duyar. Evde namaz kılmak, beraber camiye gitmek, çocuğu teravihlere götürmek, Kur’an okumak, oruç tutmak, sahura kalkmak, iftar etmek, iyilik yapmak, yaşlılara hizmet etmek, fakirlere

yardımda bulunmak gibi davranışlar ve ibadetler, çocuk için örnek davranışlar olacaktır. Bunlar aynı zamanda çocuğun gönül dünyasında iz bırakacağı gibi, çocuğu iyilik ve ibadet yapmaya alıştıracaktır. Hz. Peygamber (as) torunlarıyla beraber namaz kılmış, secdeye varınca omzuna binen torununu eliyle yere indirmiştir. (Buhari, Salat, 106, Edeb, 18)

Çocuklara bazı kolay duaları öğretmek, Allah'ın isimlerini öğretmek, vakit namazlarına, özellikle cuma, bayram ve teravih namazlarına götürmek, oradaki ulvî havayı teneffüs etmelerini sağlamak, oruç ibadeti ile onları tanıştırmak, onlara Kur'an okumak veya Kur'an dinletmek, onların dinî alışkanlıklar kazanmalarına katkıda bulunacaktır. Peygamberimizin çocuklara yedi yaşından itibaren namazı öğretmeyi emrettiğini (Ebû Davud, Salat, 26) dikkate alırsak, namazın önemli bir görev olduğunu ve çocukları evde ve camide namaza ısındırmak gerektiğini söyleyebiliriz. Dinî hayatın vazgeçilmez mekanlarından biri olan camilere çocukları alıştırmak, onların cami ile bağlarını sürdürmelerini sağlamak hususunda herkese büyük görevler düşmektedir.

Müziğin insan üzerinde önemli bir etkisinin olduğu malumdur. Bu sebeple çocuğa güzel müzik eserlerini dinletmek, onları uyuturken güzel ninniler mırıldanmak, onlara Kur'an ve ilahi dinletmek, onların bilinçaltında ve ruh dünyasında etki bırakacaktır.

Çocuklara bazı ahlaki davranışları ve görgü kurallarını öğretmek de önemlidir. Bu nedenle, özellikle yemeklerde sofraya birlikte oturmak, birlikte dua etmek, çocuğun ibadet ve sohbet ortamlarına, faydalı sosyal ve kültürel etkinliklere katılmasını sağlamak çok değerli sonuçlar vermektedir. Çocuğun zevk alarak katıldığı dinî törenler (bayramlaşmalar, kandil geceleri programları, mevlitler vb.), ibadetler, dualar, ilahiler, dinî sohbetler gibi tecrübeler onda ömür boyu silinmeyecek izler bırakır.

Aile içinde çocuk, eve giriş ve çıkışlardaki edepleri görmelidir. Eve girerken zile basmak, girince selam vermek, hâl-hatır sormak, çocukların ana-babalarına ait yatak odasına izinsiz girmemesi, başkalarının evlerine girerken izin alınması gibi edepler bunlar arasında sayılabilir. Küçük gibi görünen bu görgü kuralları Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edilmiştir. (24/Nur, 27,58)